

Tarihi yıktılar

Posted on 23/05/2020

Daron, bugünkü adıyla Muş... Erken dönem Ermeni Hıristiyanlığının merkezi olan kentte soykırımla beraber Ermeni nüfusu yok edildi. 1915'i takip eden yıllarda kentin mimarisi de sistematik bir biçimde kıyımdan geçirildi. Her şeye karşın bazı yapılar yakın tarihe kadar ayakta kalmayı başarmıştı, ancak onlara da son darbe 2012'deki kentsel dönüşümle vuruldu. Kalan son Ermeni izleri birkaç gün içinde silindi. Kale Mahallesi yıkımın adreslerindendi. Buradaki Ermeni evleri toplu halde yıkıldı. Dönemin Belediye Başkanı Necmettin Dede, "Taş ve topraktan yapılmış evler; tescil edecek ne var?" dese de hemen hepsi tarihi yapıları. Bir ev inatla bu yıkıma karşı durmayı başardı. Bu evin sahibi Ercan Çete tehdit ve tacizlere rağmen direnişini sürdürüyor.

Kale Mahallesi'ne TOKİ ne zaman, neden ve nasıl girdi?

Ali Erol (mimar): Fiili olarak TOKİ buraya 2012'de girdi. Buranın TOKİ'ye verilmesindeki amaç, "acaba burada yeraltı hazineleri var mıdır, yok mudur"du. Buradaki gömülere yönelikti yani. Aslında TOKİ'yi buraya sokmayabilirdi. TOKİ için çok farklı alanlar vardı Muş'ta, ama şehrin en köklü ve en tarihi yerinden başlayıp özellikle Ermenilerin izlerinin çok net görüldüğü evleri yıktılar, onların yerine TOKİ evleri yaptılar.

Halkın rızası var mıydı yoksa başka yöntemler mi uygulandı?

Erol: Evlerinden çıkmayanları zorla, tehdit ederek çıkardılar. Mülk sahibi evini vermeyince kepçe gitti evin bahçesini, duvarını yıktı, yan tarafını kazdı. O da mecbur kaldı evini boşalttı. Yani rıza yoktu, zor vardı.

Bir tane ev var, o nasıl ayakta kalmayı başardı?

Erol: Evet, bir tek ev kaldı. Ercan Çete'nin evi. Ercan Çete geldi bize ve durumu anlattı. "Evim tarihi bir ev, bunu yıktırmak istemiyorum" dedi. Biz o süreçte Ercan abi için dilekçeler yazdık, ilgili kurumlara gönderdik. O zaman Van'dan bir heyet geldi, burayı tescillediler, tescilledikten sonra da restorasyon kararı aldılar. Biz restorasyon projesi de hazırladık. Bir şekilde engel olundu. Şu an o şekilde duruyor, ama yıkılmasını bekliyorlar. "Bir an önce o da yıkılsa, ortadan kalksa" şeklinde bir zihniyet var. Ne olacak, ben de bilmiyorum.

Ne kadar zamandır Kale Mahallesi'ndesiniz?

Ercan Çete: 47 yaşındayım, doğduğumdan beri buradayım. Ama ailem 1960'lardan beri, yani 50 yıldan daha uzun süredir burada. Ailem ilk geldiğinde burada kiracıymış, birkaç yıl sonra evi satın almışlar.

Oturduğunuz evi anlatır mısınız biraz; nasıl bir ev, mimari özellikleri neler?

Çete: Kaldığımız ev 200 yıllık bir ev, Osmanlı döneminden kalma. Tapusu da bende. Ermeni ustaların elinden çıkmış bir ev bu. Mimari özellikleri; taş, kerpiç, tavan ve yerler ahşap, gömmeli pencereler var, yatak yerleri için dahi gömmeler var. Bu evin içine girdiğinizde çıkmak istemezsiniz. Buradaki evlerin hepsi böyleydi, ama hepsini yok ettiler. TOKİ için evleri yıktılar. Muş Ovası'nda yer mi yoktu?

Gerçekten yok muydu yer, neden Kale?

Çete: Çok basit; burada rant gördüler ve yıktılar.

Muş aynı zamanda deprem bölgesi. 1960'larda, Varto depreminde binlerce insan ölmüştü. Şimdi bu devasa TOKİ evleri var, bir depremde ne olur?

Çete: O zaman Muş'ta deprem olduğunda buradaki evlere hiçbir şey olmadı. Ama şimdi bir deprem olursa vay Muş'un haline! Şimdi yapılan evler depreme dayanıklı değil. Binaların şekli şemali olabilir, ama yeri nasıl yaptıklarını gözlerimle gördüm.

Eskiden bu mahalle nasıldı?

Çete: Çok güzeldi. Burada büyüdüm, burada yaşadım. TOKİ gelmeden önce burası kendisini gösteren bir yerdi. Turistler geliyordu, günlerce kalıyorlardı. Caddeler güzeldi, sokaklar güzeldi. Komşuluk vardı, insanlık vardı. Şimdi ne hale getirildiği ortada. Bir memleketi katlettiler, tarihini ortadan kaldırdılar. Eskiden insanın iç açılırdı buralarda, şimdi bu binalara baksanıza! Bahçemizde oturup bu dağı (karşıya işaret ediyor) izlerdik ama şimdi... Yine de bir parça da olsa kaldı. Ne yapalım, mücadele veriyoruz onun için.

TOKİ nasıl geldi buraya, siz nasıl bir mücadele yürüttünüz?

Çete: 2012'de TOKİ süreci başladı. O zaman bize gelip, "Buradan çıkın. Burada TOKİ evleri yapacağız, o zaman size ev vereceğiz" dediler. "Peki ama, siz bana nasıl ev veriyorsunuz, bizim bu evlerimizin değerini biliyor musunuz?" Bunu söylediğimizde de oturdukları bilgisayarın başından, "Bilgisayar onu size söyleyecek" yanıtını verdiler. Bilgisayar bana ne söyleyecek yahu?

Buradaki insanlar hiç pazarlık dahi yapmadılar. İnsanların ellerine para verdiler, çıkarttılar. Bana da geldiler, ama ben, "Bu evi yıktırmam, bu ev böyle kalacak, elimden gelse buradaki hiçbir evi yıktırmam, burası tarihi bölge" dedim. Ben bunları anlatırken onların istediği şey benim ve ailemin elbiselerimizi alıp evden çıkmamızdı. Mesela geliyorlardı, evin penceresi

mi kırık, o kırık pencereden fiyat düşüyorlardı. Ona göre bir fiyat biçiyorlardı eve. Diyelim bir kapıda bir kırık var, oradan para düşüyorlardı. Bu evin değerini 50 bin liradan 37 bin liraya düşürdüler. Sonunda bana 37 bin lira para teklif ettiler. Ben, “Buradan çıkmam, bu evi yıkamazsınız, hiçbir evi de yıktırmam size, burası tarihi bölge” diye tekrar ettim. Tarihi bölge dediğim anda ise onlar bir ifadeyi değiştirdi ellerindeki belgelerde, insanlara evlerin altında altın olabileceğini ve bunu arayabileceklerini söylediler. “14 gün içinde evlerden alabileceğiniz her şeyi alın, kapı-pencerede iş görür ne varsa sökebilirsiniz” dediler.

Yani defineciliğe teşvik ettiler insanları.

Çete: Aynen öyle. Zaten işsiz güçsüz, parasız olan insanlar bu 14 gün içinde evlere girdi; çatı, tahta, satılacak ne varsa aldılar.

Siz çıkmadınız ama evinizden.

Çete: Çıkmadım. Çıkmadığım için de TOKİ’den bana bir yazı geldi. 1,5 trilyonluk maddi ve manevi tazminat açacaklarmış bana. Devlete yanlış bilgi vermişim... Böyle bir gerekçeyle ceza veriyorlar. TOKİ-belediye birlikte yapıyor bunu. Ben de bu yazıya, “1,5 trilyon az, siz bana 5,5 trilyonluk dava açın” diye cevap verdim. Bu yazının bir fotokopisini almak istedim ama alamadım. Geri gelecekler diye düşündüm, ama gelmediler. Ne yapıp ettilerse de evimi vermedim. Verseydim bana 37 bin lira para verip göndereceklerdi. Benim evim üç katlı, bahçem var. Benden bunu alıp, 37 bin lira vereceklerdi. TOKİ’de bir daire verip sonra da borçlandıracaklardı beni. Hem de TOKİ’nin evden başka her şeye benzeyen o evleri için! Bana hep söylediler, söylüyorlar; “Bu mücadeleyi bırak, sana bir ev vereceğiz, daire vereceğiz.”

Nihayetinde vermediniz evi. Verenler ne durumda?

Çete: Tabii insanların burada çalıştığı bir yer yok, ekonomik durumu kötü herkesin. E adam da diyor ki, “Allah kabul etmesin, ama vereyim burayı, en azından bir ev sahibi olayım”. Şahidim, kimisine dediler ki, 50 bin lira, ama evi teslim ettikten sonra 90 bin lira borçlandırıdılar. Şimdi herkes bana diyor ki, “Keşke senin gibi yapsaydık”. Çoğu pişman, kime sorsanız, “Bizi kandırmışlar” diyecektir size. Ama artık iş işten geçti.

TOKİ'deki evlere geçenlerdensiniz. Evinizden nasıl çıktınız, pişman mısınız?

Ali B. (Kale Mahallesi'nin eski sakinlerinden): 45 yıldır Muş'tayım. Evim tarihiydi, yalnız benimki değil, diğer evler de tarihi evlerdi. 182 metre kareydi benimki. Bahçem vardı. Kapımın önünde ağaçlarım vardı. Ayrı banyosu, odaları vardı evin... Bunların hesabını kitabını yaptılar. İmza attım. Sonunda bana 157 bin lira borç geldi. Yani ben mülk sahibiydim, ama önce evi elimden aldılar, sonra yıktılar, üstüne bir de ceza kestiler. Bana bu hakareti ettiler. Şimdi bir TOKİ evindeyim. Bizi attıkları bu binada ne çevre var, ne bir şey. Kapılar bozuk, her şey arızalı, duvarlar çatlak. Kime müracaat ediyorsak başından savıyor. Nereye başvuruyorsak ses yok. Bunun adı hakarettir. İnsanlar perişan halde. Çoğu taksitini ödeyemiyor.

Peki, neden verdiniz evinizi?

Ali B.: Bize dediler ki, “Ya vereceksiniz ya da biz yıkacağız.” Belediye ve TOKİ el ele verip insanları perişan ettiler. Benim bildiğim kadarıyla en az 300 aile bu halde.

Mahalledeki bütün evleri yıktılar bir şekilde. Siz nasıl kurtardınız evinizi?

Çete: TOKİ başladığında buranın tarihi bölge olduğunu söyledim. Herkese anlattım bunu; TOKİ'ye, belediyeye, ev sahiplerine. Ama bir çare olmadı. Çare olmayınca da kendi başımın çaresine bakmaya çalıştım. Gazeteleri aradım, yardım istedim. Ama burayı yasak bölge ilan etmişlerdi 2012'de, yıkımın olacağı zaman. Kime yazdıysam "Bana fotoğraf gönder" falan diyorlardı. Yahu ben bunun neyin fotoğrafını atacağım. Giremezlermiş buraya. Sadece Agos geldi. Telefonla konuştuk, anlattım, yayınladılar hemen sonra. Evvelsi gün de buraya geldiler. Onu da yayınladılar. Ve onların gelmesiyle, evi iki-üç gün içerisinde kurtarabildim. Agos olmasaydı, elimde de tapum olmasaydı ev gitmişti. İnsanlar içindeyken bile yıktılar. Agos'un çok etkisi olduğu için evi kurtarabildim.

Şimdi tescilini yaptırdım evin. Bu tescilden sonra bana bir kağıt geldi. "Bütün Muş civarında olan muhtarlar, her yerin haberi olacak, gazeteye yayın edeceksiniz" dendi. Dönemin belediye başkanı Necmettin Dede izin vermedi. "Bu tarihi bir ev" demeleri, gazetede yayınlamaları gerekiyordu, ama yapmadılar.

Şimdi de her taraftan üzerime geliyorlar. Yedi yıldır bu süreç devam ediyor. "Ercan evinden çıksın, biz onun yerini kendimize mal edelim" diyorlar halen daha. Ben mücadelemi seviyorum, arkasını da bırakmıyorum, onlara diyorum ki, yakamı bırakın!

Bu yedi yıllık süreçte neler yaptılar size karşı?

Çete: Bir buçuk ay boyunca suyum kesitler. Komşulardan su getirdim. "Bugün, yarın bağlayacağız" deyip, bağlamadılar. Kendi imkânlarımla suyu bağlıyordum. Sonra da rögar kapandı. Kendim kürekle o rögarı açtım. TOKİ'ye baskı yaptım. O zaman BİMER'di, onlara yolladım, sonra da CİMER oldu, onlara da gönderdim. TOKİ gelip halletmeye çalıştı. Ama bu kez de belediye bırakmadı, engel oldu. TOKİ de, "İş bizden çıktı, belediyeye başvuru" dedi. Belediye Başkanı da "Yanlış kapı çaldınız" dedi. Yani topu biri ötekine, öteki diğerine attı. Ondan sonra muhtarı da yanıma alarak belediye başkanına gittik. Ben konuşmadım, "Belki

benim konuşmam acı geliyor, sen konuş” dedim muhtara. Rögar kapağı açık, çoluk çocuk hastalık tehdidi altında. Rapor da var. Hastaneye götürdüm çocuğu, bana dediler ki, “Bu çocuk ne kokusu almış da bu hale gelmiş?” Nihayetinde belediye başkanına gittiğimizde muhtar ona anlattı; “Bu böyle olmaz, orada oturanlar, binalarda kalanlar, yoldan geçenler, çalışanlar, herkes rahatsız oluyor. Yarın öbür gün TOKİ’ye girecekler de rahatsız olacak.” Rögarı kapatmasını istedi. Belediye başkanı yine “Sorumlu biz değiliz, yanlış yere gelmişsiniz” dedi. Benim de cebimde belediyenin bize kestiği fatura vardı. Onu gösterdim belediye başkanına, dedim ki, “Şimdiye kadar ben yanlış yere mi para verdim, bu kadar para vermişim, o zaman geri verin, ben de TOKİ’ye götüreyim. Bu faturayı kim kesmiş bana?” Bana verdiği cevap, “O başka...” Üzerine bir de bana iftira atıyorlar. Üzerine taş atmışız... Rögar kaç yıldır açık, bana diyorlar, “Sen taş atmışsın üstüne.” Peki, burayı yıkan kim? Belediye ve TOKİ. Beş yıldır bu rögar açık.

Yine buraya park yaptılar, hemen evimin dibinde. Tapum da var, belgem de var, ama gelip evimin dibine park yapıyorlar. Söylüyorum onlara, “Yapmayın buraya, yazık, sonra yıkacaksınız.” Dinlemiyorlar. Ama sonunda da dediğim oluyor.

Burada çembere alınmışsınız, adeta ablukadasınız.

Çete: Evet, onlar beni ablukaya almış. Rant için yapıyorlar bunu. Ben işe gittiğim anda kokumu mu alıyorlar, nedir, nasıldır, bilmiyorum, ama belediye yetkilileri hemen burada bitiyorlar. Ben mecbur kalıyorum işi bırakıyorum. Buraya geliyorum.

Yani iş de yapamıyorsunuz, öyle mi? Mesleğiniz neydi?

Çete: Asıl mesleğim hayvan tüccarlığı, koyun tüccarlığı. Bu mesele yüzünden yedi yıldır bu işi bıraktım. Onların yüzünden işimden oldum. Şimdi sağda solda, eğer iş olur da çağrılırsam inşaatlarda çalışıyorum. Onlar bir kişi değil, iki kişi değil, çoklar. Ben gidiyorum, hemen eve

geliyorlar, her taraftan kazı yapıyorlar, olmadık şeylerle bahaneler üretiyorlar. Biktırmak istiyorlar ki buradan çıkıp gidelim, “Lanet olsun, alın size” diyeyim istiyorlar.

Ama bunu yapmıyorsunuz, hatta evin restorasyonu için de hak kazandınız.

Çete: Ama bununla ilgili de çok engel var. Bunu yapacak, bu restorasyona yardım edecek çok insan var, ama dört bir taraftan çomak sokuluyor, engel olunuyor. Bu nedenle gelen de geri gidiyor. Oysa benim yakamı bıraksalar yardımcı olan da çıkacak. Yedi defa projesi yapıldı, hiçbir eksiği yok, ama gel gör ki bir yerden engel koyuyorlar. Lakin ne kadar engel koysalar da boş. Ev yıkılsa onlara ne faydası var? Onlar sadece buraya TOKİ yapmak istiyor. Hapishane bile bu TOKİ gibi değil. Bana cezaevini anlatıyor. Baksanıza şu binalara... Restorasyona izin vermiyorlar ama bu tarih sadece benim için değil, benim malım da değil. Bunu da anlamıyorlar galiba. Ve galiba aldıkları para onlara az geliyor, gözleri benim evimde. Hem diyorlar ki tarihi seviyoruz hem de tarihi yıkıyorlar. Bu nasıl sevmek? Muş Kalesi’ni sözüm ona yapmışlar, Allah aşkına neyi anlatıyor bu yapı? Bu TOKİ’yi mi anlatıyor. Bence başka bir şey anlatmıyor. Peki, TOKİ ne? TOKİ neyin tarihi? Burası güzel bir yerdi. Muş’u bitirdiler, yok ettiler.

Eviniz, artık harebeye dönmüş bir kiliseye de bakıyor. Onun tarihi hakkında bir bilginiz var mı?

Çete: Meryem Ana Kilisesi’dir o. Ama yıkılmış, kilise kalmamış artık. Biz medrese diyoruz ya hani, Ermenilerin de manastırları vardı. Onların çocukları gelip bu manastırlarda eğitim alıyordu. Ama ne manastır kaldı ne kilise, hepsini yok ettiler.

Ne yapacaksınız? Hukuk mücadelesini kazandınız, ama engeller bitmiyor.

Çete: Bu baskılara rağmen onlara sesleniyorum; gözlerini dört açsınlar. Ben bir mücadeleye başladığımda ölüme kadar giderim. Bu mücadeleyi hiç bırakmam. Bu mücadelemi de bırakmayacağım. Bu tarihi evi koruyorum ve öyle bir hale getirmek istiyorum ki, herkes bundan bahsetsin. Tabii ki şimdiki yetkililer maalesef gözlerini bu eve dikmiş, kalan bir tek bu ev var, gözleri bu evde. Ama boşuna uğraşmasınlar. Bir taş dahi kalsa ben buradayım.

Son söz?

Çete: Herkesin bundan haberinin olması lâzım. Hep tek başıma mücadele verdim. Ben istiyorum ki bu evin mücadelesi sadece bana bırakılmasın. Sadece gelip burada fotoğraf çektirilmesin. Yedi yıldır neden böyle? Yetkili birine sorulsa diyecekler ki, “Haberimiz var, biz de uğraşıyoruz”. Ne uğraşmışsınız? Yedi yıldır sahip çıkılsaydı, farklı olurdu. Ben burada sadece evim için direnmiyorum. Aslında memleket mücadelesi bu. Burası da Türkiye’nin bir ili. Buranın havzasını bozmayın, yok etmeyin diyorum. Ben sadece burayı kurtarabildim, diğerleri için maalesef bir şey yapamadım. Ama hala da üzerime geliyorlar; belediye restorasyonumu engelliyor, rögar yıllardır açık, beni bir ay susuz bıraktılar... İsterim ki ellerini evimden çeksinler. Evin restorasyonu yapılsın. Rögar beş yıldır açık, o kapatılsın.

Kaynak: birartibir.org